

Ikke ligefrem noget lysthus

Lone Franks *Lystens Pioner* giver et makabert indblik i psykiatriens mere dystre sider

Anmeldelse af Klavs Birkholm

Som motto for sin bog sætter Lone Frank en udtalelse af Dalai Lama, fremsat på en kongres i 2005 i Det Internationale Selskab for Neurovidenskab: ”Hvis det var muligt at slippe fri af negative følelser gennem risikofri implementering af en elektrode – og uden at beskadige intelligensen og den kritiske fornuft – ville jeg melde mig som den første patient.”

At slippe fri af negative følelser! Citatet er selvsagt ikke tilfældigt valgt, skønt det røber en ejendommeligt enfoldig opfattelse af menneskets natur. Det samme gælder bogens sidste sætning, der også er et citat – i dette tilfælde af bogens helt store helt, den kontroversielle psykiater og hjernekirurg Robert Heath (1915-99), som i en høj alder sammenfattede sin professionelle vision således: ”Hvis der en dag udviklede sig en fælles moralsk kode, og biologiske metoder kunne anvendes til at indprente den kode, ville det måske være muligt for mennesker at leve i harmoni med hinanden og med andre arter.”

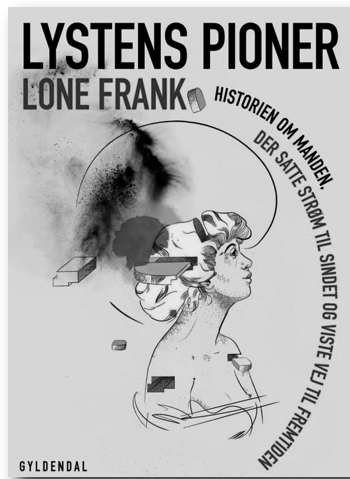
Således tager buddhistisk religion og instrumentel transhumanisme hinanden i hånden som passende indgangs- og udgangsbønner til Lone Franks beretning om en psykiater, der i 1950'erne og -60'erne nærmest var konge i New Orleans, hvor han herskede over Tulane Universitetets støt voksende afdeling for psykiatri og neurologi. Men endte med at falde i unåde og glemmel, fordi en række af hans eksperimenter overskred de accepterede grænser, og måske også fordi han gav fanden i den akademiske forskningsverdens herskende konventioner om høflig og kompromissøgende opførsel.

Beretningen om Robert Heaths storhed og fald leverer Frank gennem en række tableauer, hvoraf noget er fakta og noget er fiktion, og Frank fravælger bevidst at besvære læseren med at oplyse, hvad der er hvad. Det må man gætte sig til. Til gengæld er hun ublufærdigt ærlig, når det drejer sig om hendes egen personlige involvering i historien.

Heath var repræsentant for den såkaldt biologiske psykiatri, der vil skrive alle mentale lidelser tilbage til legemlige defekter, det vil i praksis sige medfødte eller erhvervede hjerneskader. Han arbejdede derfor eksperimentelt med kirurgiske indgreb i forskellige dele af hjernen, i håb om at finde veje til at helbrede eller lindre tilstande som dyb depression, skizofreni, OCD, anfald af eksplosiv voldelighed, selvskade, anoreksi og homoseksualitet (sic). Hjernens plasticitet havde han tilsyneladende aldrig hørt om; i hans univers var det kirurgens invasive påvirkning, der havde de bedste chancer for at ændre hjernens funktionsmåde.

Blandt Heaths mange eksperimenter fylder især hans tidlige anvendelse af dyb hjernestimulation (DBS = *Deep Brain Stimulation*): En elektrode eller to – eller mange – føres dybt ned i bestemte, på forhånd udvalgte områder i hjernen, hvorefter patienten udsættes for elektriske spændinger af varierende strømstyrke. Den samme teknologi anvendes i dag på patienter med Parkinsons sygdom, som får indført to ultratynde elektroder i *nucleus subthalamicus*, forbundet med en slags pacemaker på brystkassen; siden 1980'erne har det vist sig, at den elektriske impuls kan standse eller reducere tremor

Lone Frank:

Lystens pioner: Historien om manden, der satte strøm til sindet og viste vej til fremtiden.

218 sider. Kr. 279,95.
Gyldendal, 2016.

hos mange patienter (mere end 20.000 siden 1980'erne). I de senere år har læger i USA forsøgt sig med også at anvende DBS mod grovæderi og depression, og læger i Danmark vil gerne gøre det samme (jeg har andetsteds vendt mig imod denne udvikling). Her er pointen, at den fornyede interesse for DBS i Lone Franks øjne gør Robert Heath til en meget tidlig og nærmest genial foregangsmand.

Dengang, i 1950'erne og -60'erne, var de tekniske hjælpemidler godt nok langt mindre raffinerede. Elektroderne var tykkere, scanningsbillederne upræcise, ligesom kortlægningen af hjernen lod meget tilbage i forhold til i dag. Franks bog er fyldt med billeder af patienter med "antenner" og ledninger væltende ud af kraniet, ligesom den er rig på vidnesbyrd om eksperimenternes etos: "vi prøver at sætte strøm i det og det område", "vi prøver at skære lidt i den og den del af hjernen" ... og så ser vi, hvad der sker! (Naturligvis fordi vi har en begrundet formodning om et positivt resultat.)

Forsøgspersonerne var dels patienter fra det psykiatriske afsnit i det nærliggende Charity Hospital, dels "frivillige" fanger fra den statslige straffeanstalt Louisiana State Penitentiary. Og Heath var, forstår man, særdeles omhyggelig med at dokumentere alle sine eksperimenter – dels med filmoptagelser, dels med annoterede EEG-scanningsstrimler, dels med udførlige journaloptegnelser. Det gælder også de mest kontroversielle eksperimenter, som eksempelvis det berygtede forsøg på at "omprogrammere" den homoseksuelle patient B-19 med en kombination af elektrisk hjernestimulation og mødet med en

til lejligheden hyret prostitueret, alt monitoreret løbende på både EEG-strimler og via det videnskabelige personels iagttagelser bag en gennemsigtig spejlvæg.

FRANK OM FRANK

Men hvad er det da, der fremkalder Lone Franks intense interesse for Robert Heath og den gamle historie? Det er såmænd hende selv – hendes eget selv. Og det er her, hendes ærlighed giver bogen et strejf af noget interessant.

Neden under min private fascination af den elektriske hjernestimulation ligger noget helt andet. Det handler om, at manipulation af hjernen er manipulation af selve vores inderste – det mig, som befinder sig et eller andet sted i den blegrøde klump med sine hundrede milliarder forbundne celler. Denne her teknologi stiller dybest set spørgsmålet: Hvem er jeg? (side 41)

Sådan skriver Frank med en næsten naiv bekendelse til den traditionelle opfattelse af hjernen som det eneste afgørende for personligheden – "identiteten" har ifølge dette menneskesyn intet at gøre med kroppen, ansigtet, øjnene, muskelfibrene eller lymfesystemet; "identiteten" sidder alene i det organ, der bor under kranieskallen. Og Frank ønsker sig brændende at udnytte denne tilgang til "identitetens organ" til at ændre sin egen person:

... jeg kender selv udmærket til ønsket om at være en anden. Eller i det mindste en anden udgave af mig selv – uadventet med mere overskud og mindre hang til misundelse og raseri. Bedre ligesom. (41)

For hendes helt, Robert Heath er skizofreni ganske vist den lidelse, hans forskerinteresse frem for alt cirkler om. Men Frank hæfter sig en hel del ved, at Heaths læremester, den ungarske psykoanalytiker Sandor Rado anser fraværet af positive følelser – *anhedoni* – som skizofreniens mest grundlæggende symptom. Senere skriver hun også om *anhedoni* som det centrale træk i depression. Og i begge tilfælde må kuren, set med psykokirurgiens briller, være at fyre op under hjernens belønningssystem: at sætte strøm til de rette centre.

Frank citerer fra et notat af Heath: “Selv den mest fremragende forsker kan ikke fundere over vanskelige videnskabelige ligninger, når han er i en højspændt seksuel tilstand eller i en tilstand af panik eller rasende dyskontrol. Med andre ord, også han er sommetider under indflydelse af primitive, selvcentrerede, ofte urimelige emotioner, som ikke altid kan sublimeres ved at dykke ned i en koncentreret indsats.” (64) Deraf den rationalistiske utopi: “Helt nøgternt viser Heath og hans folk, at man kan kontrollere og forme et menneskes følelser og handlinger.” (67) Og det er netop, hvad hun gerne vil have sit idol til at demonstrere: “Hvis man nu kunne lægge lysens kraft i sele og bruge den til at modificere uhensigtsmæssig adfærd.” (67)

Kort sagt vil Frank gerne slippe af med alle sine negative følelser og i stedet mærke en konstant, ikke alt for kraftig strøm af lyst. Hun betegner denne tilstand Hedonia.

Hedonia. Der er et eller andet over selve ordet. Det ruller hen over tungen, som var den en rød løber, og trækker behagelige fornemmelser med sig. Hedonia kunnet fint have været navnet på Edens Have, inden slangen fremsatte sit ondskabsfulde tilbud om visdom og indsigt. Og mere end noget andet er hedonisme blevet løsenet for, hvordan vi skal leve. (79-80).

Jeg kunne personligt godt tænke mig at undervise Lone Frank i teknologietik. For én ting er, at DBS stadig er forbundet med en vis risiko – selv om instrumenterne er blevet betydeligt forbedret, forekommer det stadig, at hjernekirurgerne rammer lidt forkert og fremkalder blødninger i patientens hjernevæv. Men det kan vi et øjeblik se bort fra, for desværre findes der mange videnskabsmænd, der reducerer den etiske refleksion til en sådan risikovurdering. Lad os i stedet antage, at DBS er blevet perfektioneret til at være 100% risikofrit. Først her begynder den egentlige, etiske overvejelse – og den handler ikke om, hvad der er godt for mennesket

som isoleret individ, men hvad der er godt for mennesket som del af et fællesskab. Det er nemlig et biologisk vilkår, at vi lever i fællesskaber.

Hvad ville det betyde for mennesket som arts-væsen, hvis vi kunne gøre, som Dalai Lama fabler om i indledningscitaterne, og som Lone Frank så brændende ønsker sig hele bogen igennem? Negative følelser er eksempelvis misundelse, skam, krænkelighed, vrede – i modsætning til beundring, stolthed, tilfredshed og glæde. Både de positive og de negative følelser spiller en afgørende rolle i vores sociale og politiske samspil. Historiske bevægelser, som vi i dag bedømmer positivt, udspringer ofte af en kollektiv vrede, en krænket retfærdighedsfølelse, et raseri over stupid undertrykkelse osv. Hvis Dalai Lama havde fået sin vilje, ville vi hverken have oplevet Den Amerikanske Uafhængighedserklæring i 1776, Den Franske Revolution i 1789 eller Murens Fald og kommunismens sammenbrud i 1989. Historien ville gå i stå. (Men dét er jo netop også buddhismens ideal til forskel fra kristendommens, mere historiske forståelse af verden.)

Som Francis Fukuyama påpeger, forstår man bedst følelsernes rolle i civilisationen, hvis man tænker dem darwinistisk. Følelserne er afgørende for samfundenes *checks and balances* og fortsatte evolution. Man kan ikke holde “mennesket som biologisk væsen” og “mennesket som socialt væsen” adskilt fra hinanden. Også chimpanser viser i øvrigt tegn på misundelse, vrede, tilfredshed osv. – og disse følelser indgår i abernes sociale hierarkisering. Hvad Lone Frank og Dalai Lama vil have hjernekirurgerne til, er at skære mennesket – *homo sapiens* – ud af naturen, bort fra den natur som vi alle uvægerligt er indfældet i!

Robert Heath vidste åbenbart ikke bedre, men de mellemliggende 70 år burde have gjort Frank klogere end som så.

TRANSHUMANISTEN

Det med at rive mennesket løs fra naturen er den store drøm for de såkaldte transhumanister, der nu har huseret i mindst 25 år. Første gang, jeg traf Lone Frank, var netop på et møde i oktober 2007 i Det Ethiske Råd, hvor hun kom med en delegation af repræsentanter for den internationale transhumanisme.

Hendes triumferende begejstring for DBS skyldes, at denne teknologi i hendes øjne:

gør larmende opmærksom på noget afgørende. Med den elektriske stimulation har vi direkte fat i tøjlerne til den menneskelige natur, og i princippet er der ikke nogen grænser for, hvilke tendenser og egenskaber der kan moduleres. Mulighederne lægger op til at gøre sig selv til redskab for hvad som helst og endda uden subjektive følelsesmæssige og moralske omkostninger. Emotioner og etik er jo også manipulerbare størrelser. (166)

Hun refererer et forsøg fra 2013, hvor en østrigsk "neuroøkonom" (sic), Ernst Fehr mener at have demonstreret, at man med elektrisk stimulation af højre laterale præfrontale cortex kan øge menneskers tilbøjelighed til at handle altruistisk, mens man ved at hæmme aktiviteten i samme område gør folk mere selviske. Heraf konkluderer Frank: "Man kan altså skrue på subtile moralske parametre, uden at det manipulerede menneske så at sige opdager forskellen." (166)

Det lyder jo næsten som dystopien i Aldous Huxleys *Fagre Nye Verden* fra 1932. Men Frank mener, at det harmonerer med vore dages tidsånd. Man vil "have hånd i hanke med sit eget mentale udstyr", skriver hun. "Det handler om at forme sig selv efter sine behov og ambitioner og ligger i virkeligheden i umiddelbar forlængelse af så meget andet, vi går og gør for at optimere os til tilværelsens krav". (167)

Sandt er det, at tidsånden nu til dags øver en næsten ubønhørlig perfektionstrang over de fleste. Sært nok mener Frank selv, at hun (i arv fra sine forældre) har fået en stærk trang til at gå *imod* tidsånden, så det er jo lidt selvmodsigende – omend hun også begrundet sin beundring for Robert Heath på den konto: han trodsede tidsånden, mener hun.

Det mener jeg nu ikke, han gjorde. Milos Formans film *Gøgereden*, som Frank fremstiller som et vendepunkt, udkom først i 1975, og da havde Heath arbejdet i mere end 25 år. Til gengæld kan man fastslå, at 1970'ernes ungdomsoprør og hippiekultur kæmpede – omend med andre midler – for den selv samme dyrkelse af Hedonia, som Frank nu har taget op! Det nye, der er kommet til siden dengang, er teknologiernes potentiale: kravet om opgradering – *human enhancement*, som det hedder på engelsk. "En stenaldershjerne må selvfølgelig opgraderes, så den kan følge med. Tempoet kan jo ikke sættes ned, eller udviklingen sættes tilbage, vel?" (205)

Den etiske refleksion vil hun til gengæld slet ikke give tid og plads til. Med forlov tror jeg heller ikke hun ved, hvad den går ud på.

TIDSÅNDEN

Lystens Pioner indbragte Lone Frank Blixen-prisen i 2016. Så der må jo være nogle i Dansk Forfatterforening, der mener, at hun skriver godt. Jeg vil nærmest sammenligne hendes stil med en oversat kriminalroman, hvor det efter min opfattelse ikke ligefrem er den æstetiske oplevelse, der driver læseren. Hør f.eks.:

Neurokirurg Volker Coenen har et velvoksent professionelt ry, og jeg har hele tiden forestillet mig en ældre tysk professor af den mere formelle slags. Fyren her er ikke mere end lige over fyrre og overraskende uhøjtidelig. Han snakker lystigt til højre og venstre og går straks i gang med selv at barbære håret af den snøftende kvinde i sengen. (90)

Et "velvoksent ry"? Der må følge en professor "af den mere formelle slags"?

Men selvfølgelig – vores sproglige krav er individuelt forskellige. Vi får også at vide, at stemningen på operationsstuen er "nærmest hyggelig", og at Frank har glædet sig "som et lille barn" til operationen.

Vi er knap en halv snes mennesker herinde. Alle er klædt i det samme uformelige lyseblå operationstøj med tilhørende badehætter på hovedet og masker for ansigtet. En slags medicinsk burka." (91)

En "medicinsk burka"? Det er vel ikke den, der har slået an i Dansk Forfatterforening? Men måske er denne floskel også et udtryk for Lone Franks pædagogiske iver. Hun er aldrig bange for at bøje sig meget langt ned. Da en helt og aldeles perifer association til Masters & Johnson dukker op (137), tager hun sig tid og benytter en hel side på en mildt sagt meget populær forklaring om, hvem de to sexologer var – med henvisning til en aktuel TV-serie fra den amerikanske distributør HBO. Det er muligvis godt for helt unge og ubefæstede læsere, og det er utvivlsomt populært hos forlæggeren.

Som godt kunne have betalt tilbage ved at redigere de mange gentagelser ud. Frank har ikke helt haft overblik over sine notater og fortæller ofte den samme historie flere gange. Det er regulært forlagsjusk. Men som vidnesbyrd om tidsånden og hvad der rører sig i en dansk videnskabsjournalist, kan *Lystens Pioner* anbefales.